

Wat is er straks mogelijk in en bij gemaal Terwolde?

Bijeenkomst 4 oktober 2021

Open Kaart
co-creatie van de leefomgeving

BIJ ONZE
WERK
BENIKO DOOR
AD HOC

Waar denk je aan bij het gemaal?

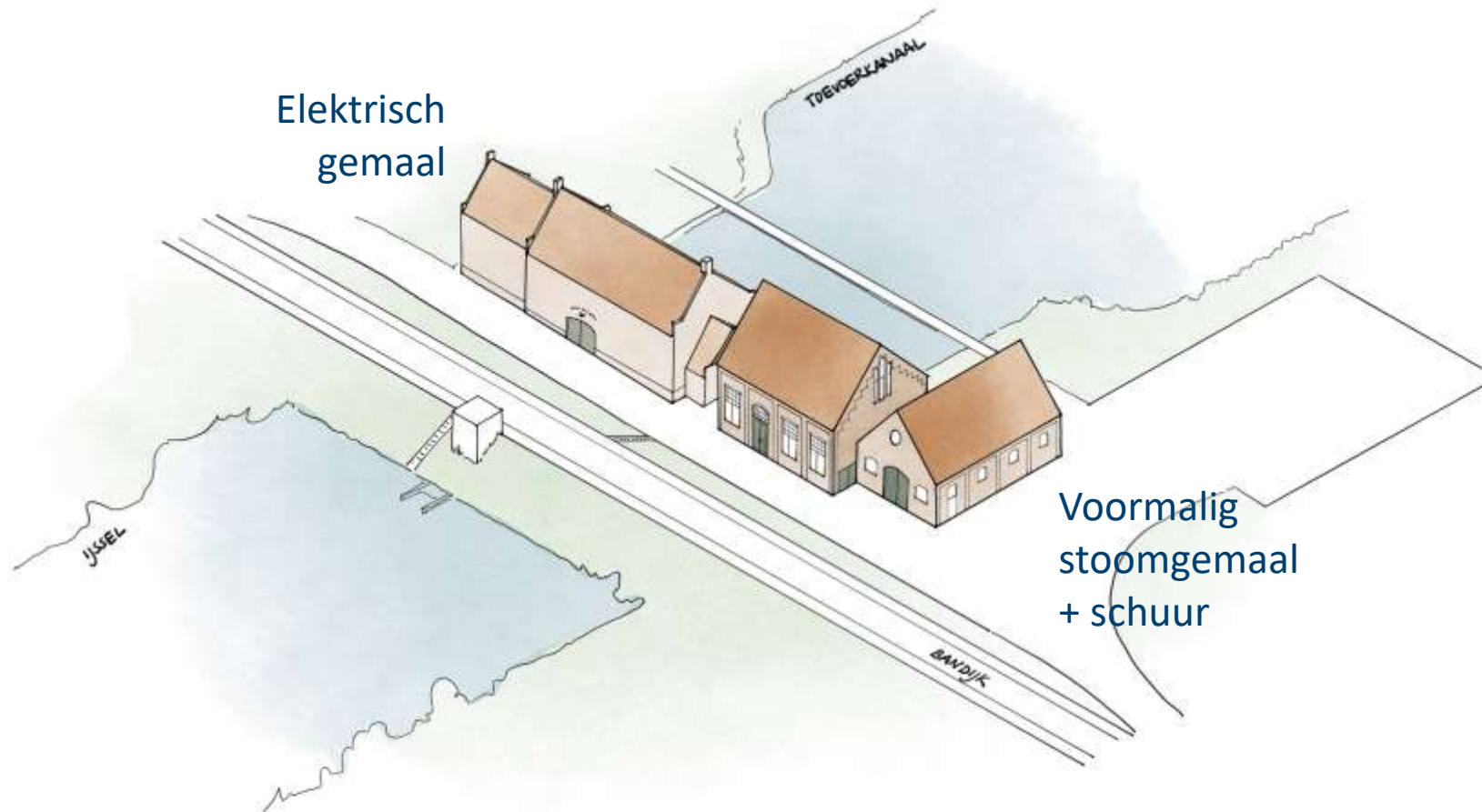
Wat betekent het gemaal voor jou?

Wat zou de betekenis van deze plek in de toekomst kunnen zijn?

Gemaal Terwolde

GEMAAL

MR A. C. BARON VAN DER FELTZ

23

Aanpak van het elektrisch gemaal

- Revisie en uitbreiding van het elektrisch gemaal
- Restauratie van het elektrisch gemaal

Een nieuwe invulling voor het stoomgemaal

- Restauratie en herbestemming van het voormalige stoomgemaal + schuur
- Een nieuwe inrichting van het erf

Vanavond

**Wat is straks mogelijk
in en bij gemaal Terwolde?**

The background image shows a peaceful outdoor scene. On the left, there is a river or stream with lush green trees and bushes along its bank. The water reflects the sky. In the center and right, there is a wide, green field, possibly a meadow or pasture, with a few scattered trees in the distance. The sky is filled with soft, white clouds, suggesting a bright but slightly overcast day. The overall atmosphere is calm and natural.

lokaal maatwerk voor **Klimaatadaptatie**

Lokaal maatwerk voor klimaatadaptatie

- Onderdeel van initiatief voor een 'klimaatrobuust' gemaal
- Én een klimaatrobuust polderlandschap (Nijbroek)

Wateroverlast in Limburg: Defensie stuurt honderden militairen naar Limburg, Maastricht roept op tot evacuatie stadsdelen [video]

Veel plaatsen in Zuid-Limburg hebben te kampen met wateroverlast.
© ANP / Marcel Van Hoorn

wateroverlast

Wateroverlast in Limburg: Defensie stuurt honderden militairen naar Limburg, Maastricht roept op tot evacuatie stadsdelen [video]

Veel plaatsen in Zuid-Limburg hebben te kampen met wateroverlast.
© ANP / Marcel Van Hoorn

droogte

Zomer begint met droogste bodem ooit, slechts twee jaar na record

25 mei 2020 14:22

Laatste update: 27 mei 2020 16:10

245 NUjj-reacties

Dit voorjaar viel er amper regen in Nederland, terwijl de temperaturen flink opliepen. Daarmee heeft De Bilt eind mei het grootste neerslagtekort ooit gemeten. Dat brengt ons land al aan de start van de zomer in de gevarenszone, zegt droogte-expert Niko Wanders.

Wateroverlast in Limburg: Defensie stuurt honderden militairen naar Limburg, Maastricht roept op tot evacuatie stadsdelen [video]

Veel plaatsen in Zuid-Limburg hebben te kampen met wateroverlast.
© ANP / Marcel Van Hoorn

Het oppervlaktewater in Nederland is veel smeriger dan gedacht

De grootste vervuilers zijn dierlijke mest, bestrijdingsmiddelen uit de landbouw en riool-overstortingen na extreme regenbuien. Beeld ANP

245 NUjj-reacties

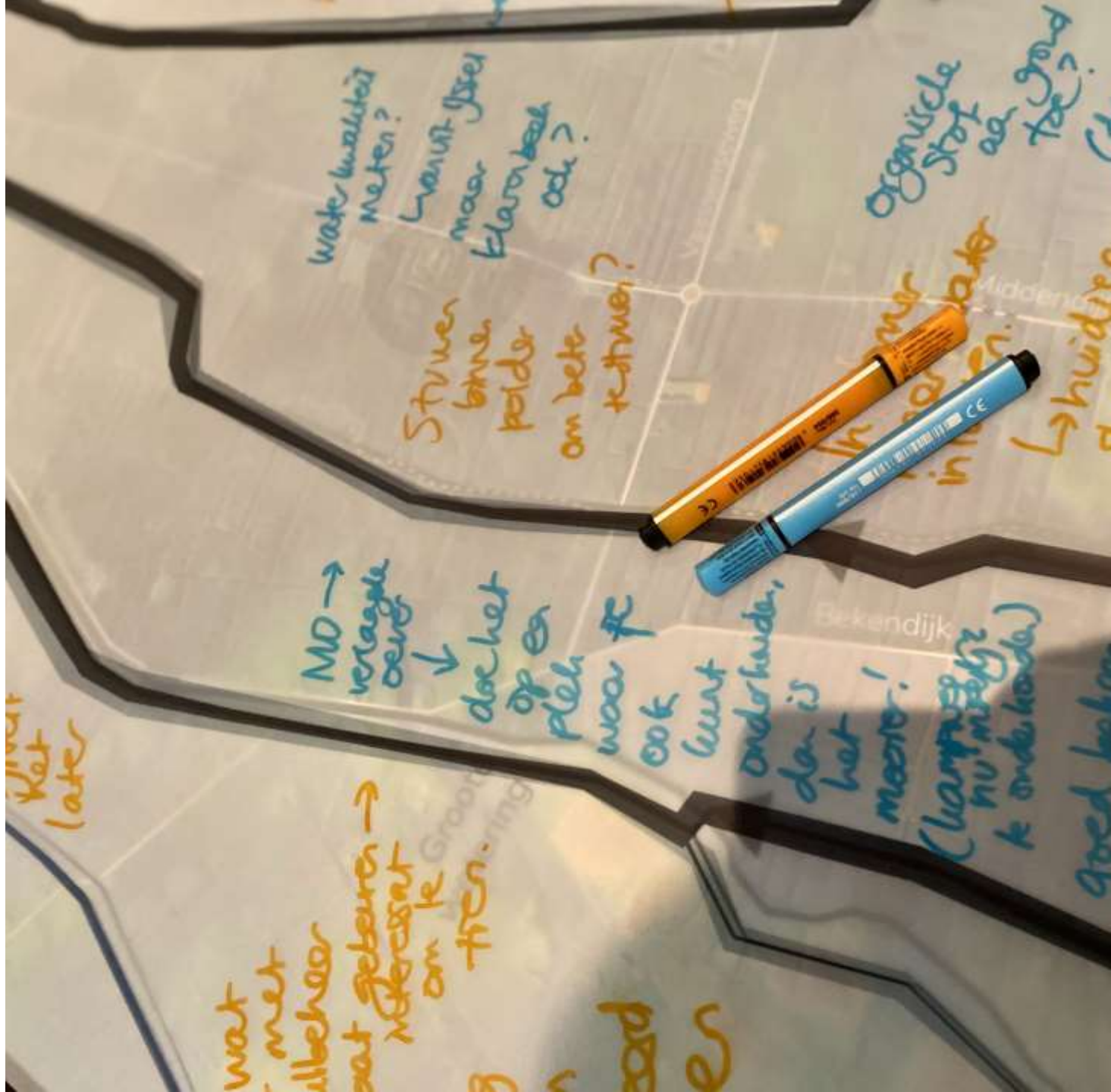
regen in Nederland, terwijl de temperaturen flink dalen. De Bilt eind mei het grootste neerslagtekort ooit. Het land al aan de start van de zomer in de zomer. **e-expert Niko Wanders.**

Lokaal maatwerk voor klimaatadaptatie

Waterschap Vallei en Veluwe + **gemeente** Voorst

In samenwerking met **Nijbroekers en Terwoldenaren**

Lokaal maatwerk voor klimaatadaptatie

4 bijeenkomsten

1. Aftrap van het project (21 juni)
2. Polder Nijbroek (13 sept)
3. **Gemaal Terwolde (4 okt)**
4. Plan voor polder + gemaal (maart 2022)

waterinpoldernijbroek.nl

Programma vanavond

De cultuurhistorische waarde van de gemaalgebouwen

Door Nelleke Manschot (NM Advies)

Revisie en uitbreiding elektrisch gemaal: update

In gesprek met Elbert de Graaf (waterschap)

Herbestemming stoomgemaal + schuur: wat is denkbaar?

Door Anneke van Mispelaar (Bureau BUITEN)

Pauze

Rond de tafel: wat is mogelijk en wenselijk voor gemaal Terwolde?

In gesprek over functies, verbindingen, verhalen en beheer van gemaal en gemaalerf

Cultuurhistorische waarden stoomgemaal en ensemble

Nelleke Manschot
NM Erfgoed en Landschap

Cultuurhistorisch belang gemalencomplex Terwolde

maandag 4 oktober 2021

EVEN VOORSTELLEN...

NM staat voor Nelleke Manschot. NM onderzoekt, schrijft en ontwerpt aan erfgoed en landschap. En NM werkt vanuit drie aandachtsgebieden:

cultuurlandschappen

watererfgoed

groen erfgoed

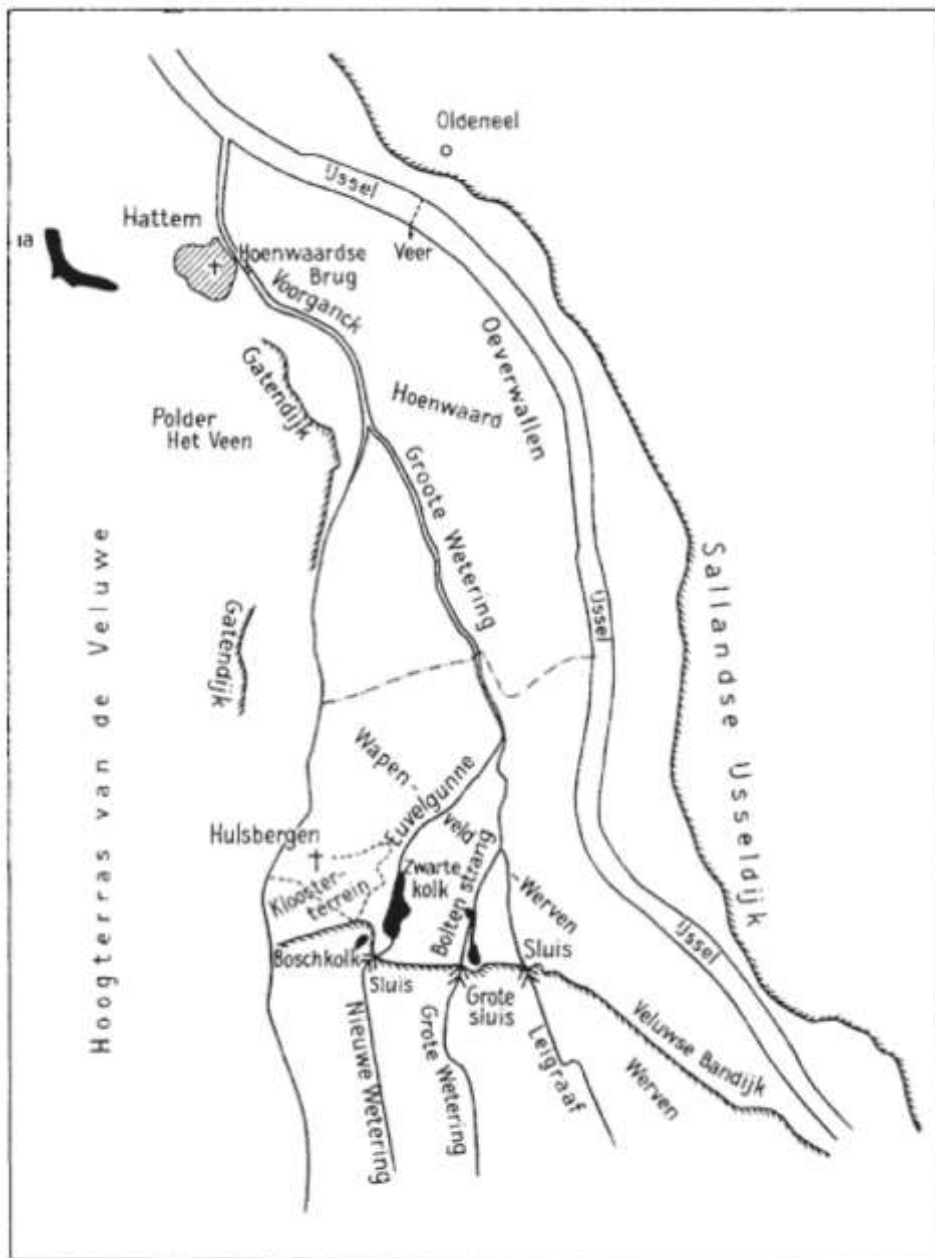
Cultuurhistorisch en bouwhistorisch onderzoek

Gemaalcomplex Mr. A.C. Baron van der Feltz,
Bandijk 23-25, Terwolde
Bouwhistorische verkenning

Cultuurhistorische waardestelling

Ensemble Van der Feltz gemaal en dienstwoning | Bandijk 23 te Terwolde

Noordelijk deel Polderdistrict Veluwe in de middeleeuwen, ter hoogte van Wapenveld [bron: Het polderdistrict Veluwe in de Middeleeuwen medegedeeld door C.A. van Kalveen].

Locaties stoomgemalen Wapenveld en Terwolde, geprojecteerd op luchtfoto huidige situatie [luchtfoto: google maps].

Prentbriefkaart van het stoomgemaal [bron onbekend].

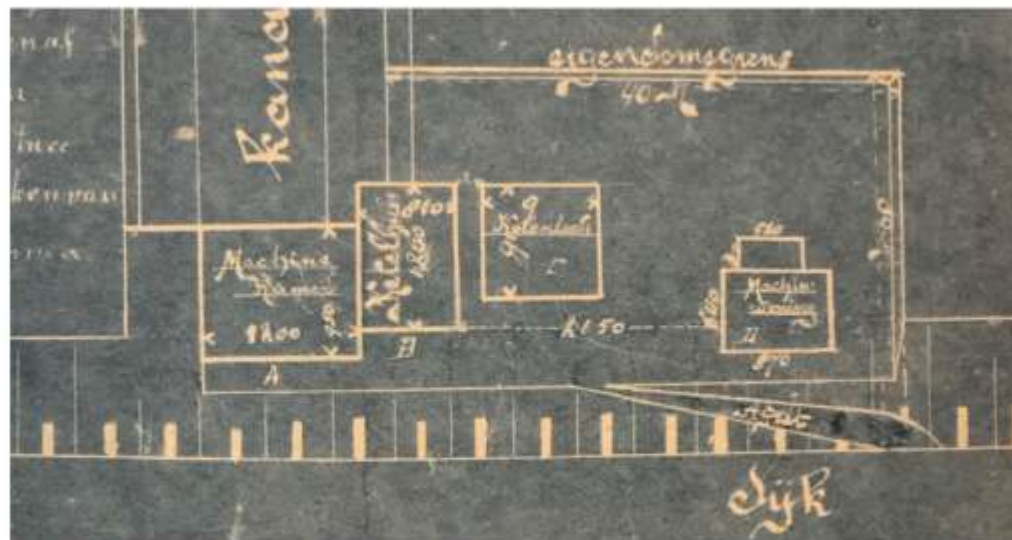

Werkzaamheden t.b.v. nieuwe persleiding (september 1927). Op bovenstaande foto is ook een houten gebouw rechts van het ketelhuis te zien, waarschijnlijk was dit de machinistenwoning (en/of kolenloods). Uit: Nationaal Archief

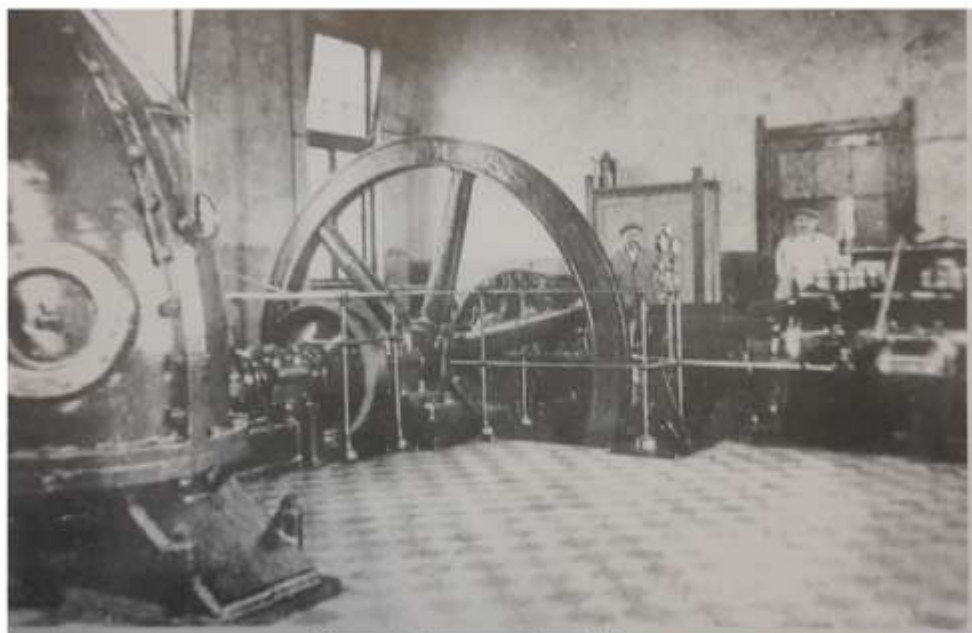

Nieuwe persleiding in 1927

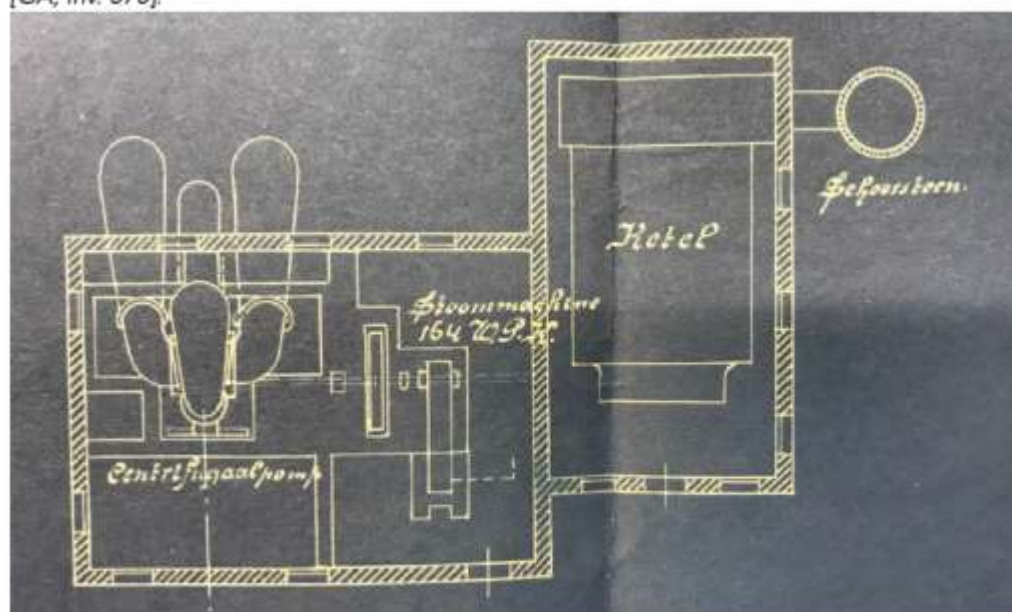
Vanwege slecht functioneren van de betonnen persleiding is deze in 1927 vernieuwd (volgens besluit 28 mei 1927).

Detail van situatietekening met aanduiding machinekamer, ketelhuis, kolenloods en machinistenwoning. NB Kolenloods en machinistenwoning zijn niet op deze locatie gebouwd [GA, inv. 575].

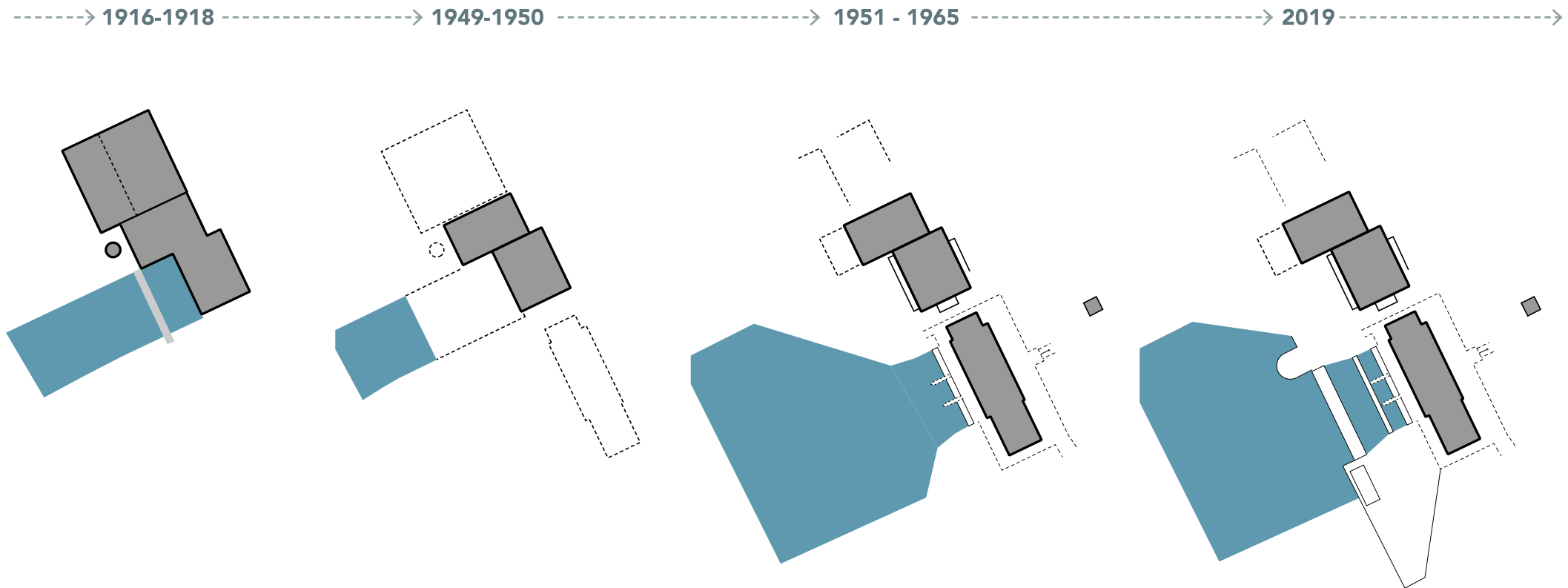
Interieur oude pompemaal [foto: H. Janssen - Hassink].

Tekening machinekamer, ketelhuis en schoorsteen, met centrifugaalpompe en stoommachine. NB De schoorsteen is aan de noordwestzijde gebouwd, zie prentbriefkaart [GA, inv. 575].

Ontwikkeling van het gemalencomplex door de tijd heen

Karakteristiek

- > Sterk ruimtelijk verbonden met Toevoerkanaal, Bandijk en IJssel, vormt de schakel/ verbinding;
- > Beeldbepalend aan, georiënteerd op Bandijk;
- > Nokrichting in basis parallel aan Bandijk;
- > Oorspronkelijk zwaartepunt bebouwing ligt aan noordzijde complex (stoomgemaal had een grotere omvang dan het huidige elektrische gemaal).

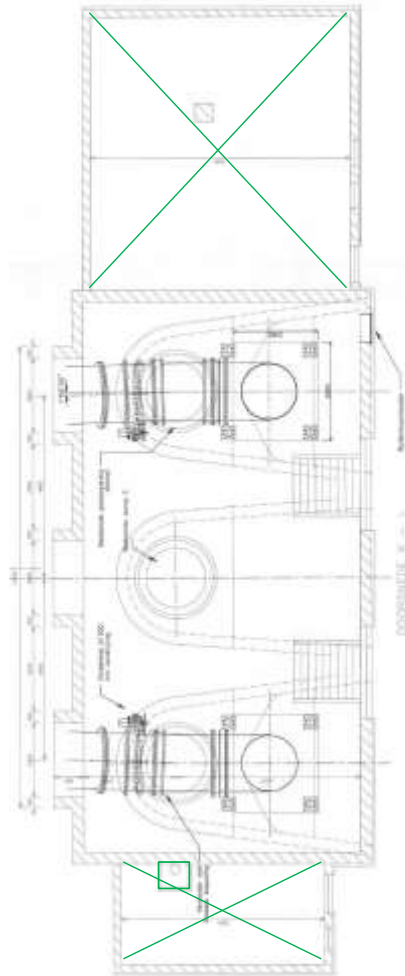
Chronologie

19e eeuw	waterhuishouding polderdistrict Veluwe verslechterd
1867	nood-stoomgemaal bij de Leigravensluis
1872-1880	onderzoek en plan ter verbetering van de waterafvoer (niet uitgevoerd)
1913	nieuw plan ter verbetering van de waterhuishouding aanleg toevoerkanaal
1917-1918	bouw stoomgemaal Nabij het Blokhuis
1927	nieuwe gietijzeren persleiding voor stoomgemaal
1949	sloop schoorsteen stoomgemaal
1950-1951	oprichting nieuw elektrisch gemaal
1963	vm. stoomgemaal wordt dienstwoning
1983	interne aanpassing dienstwoning
1993-1994	nieuwe krooshekreinigingsinstallatie
1996-2000	ingrijpende renovatie pompinstallatie elektrisch gemaal

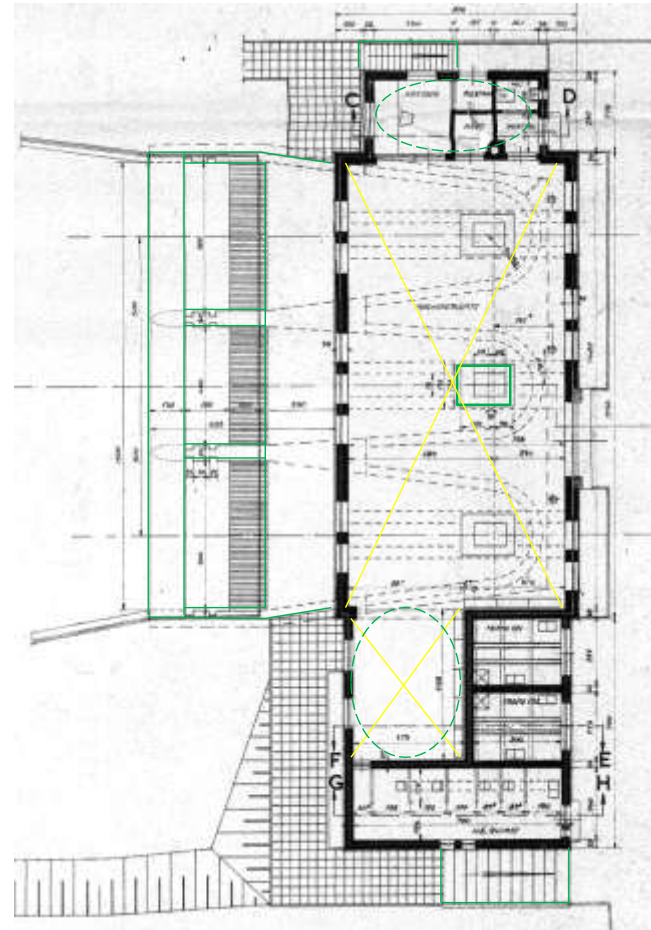

Waarde van het complex en de cultuurhistorische betekenis (Bureau Polderman)

Bijlage 2: Waardenstelling gemaal Mr. A.C. Baron van der Feltz

Pompkelder

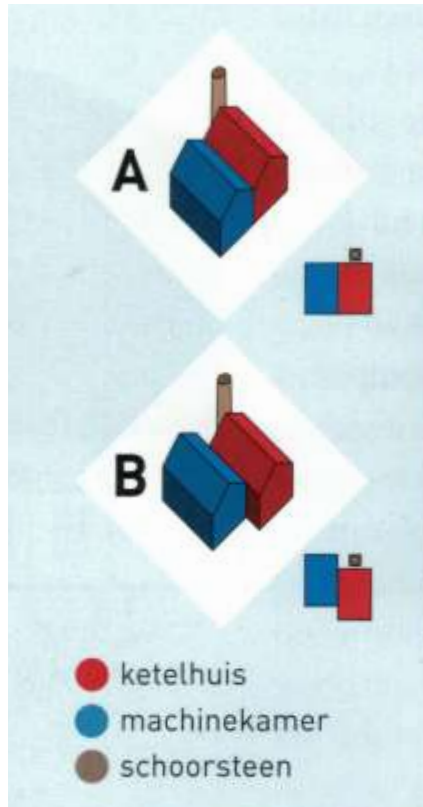

Begane grond (machinezaal)

- Hoge cultuurhistorische waarde
- Positieve cultuurhistorische waarde
- Indifferente cultuurhistorische waarde
- Cultuurhistorische waarde onbekend
- Vloerveld
- Plafondaferking
- Wandafwerking

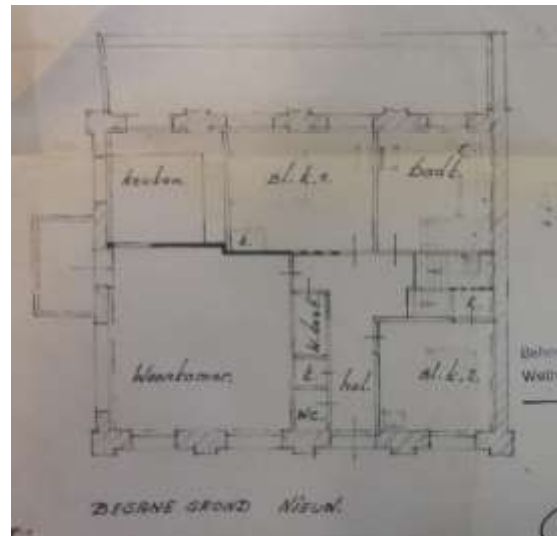

Waarde van het complex en de cultuurhistorische betekenis (Bureau Polderman)

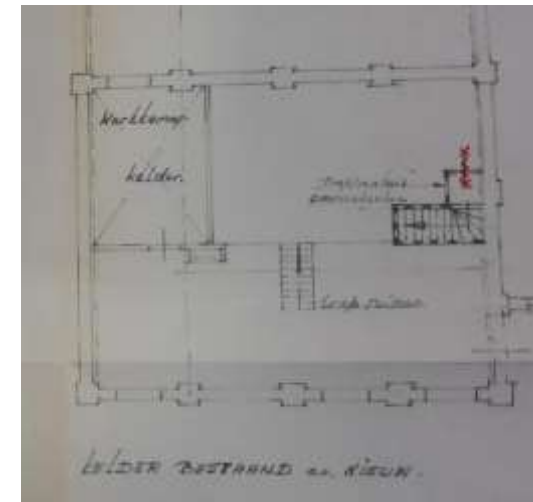

Bijlage 1: Grafische weergave van de interne waardenstelling vm. stoomgemaal

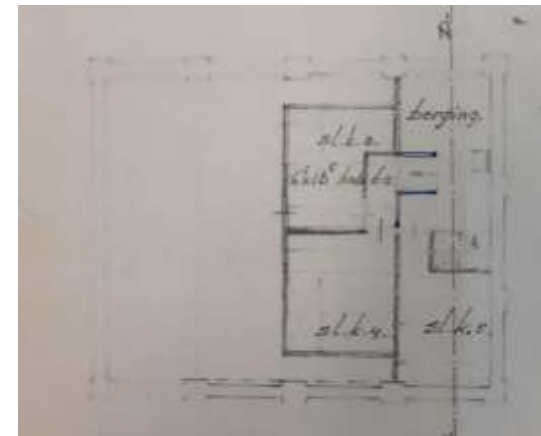
- Hoge cultuurhistorische waarde
- Positieve cultuurhistorische waarde
- Indifferente cultuurhistorische waarde
- Cultuurhistorische waarde onbekend
- Vloerveld
- Plafondafwerking
- Wandafwerking

Begane grond (woonlaag)

Souterrain

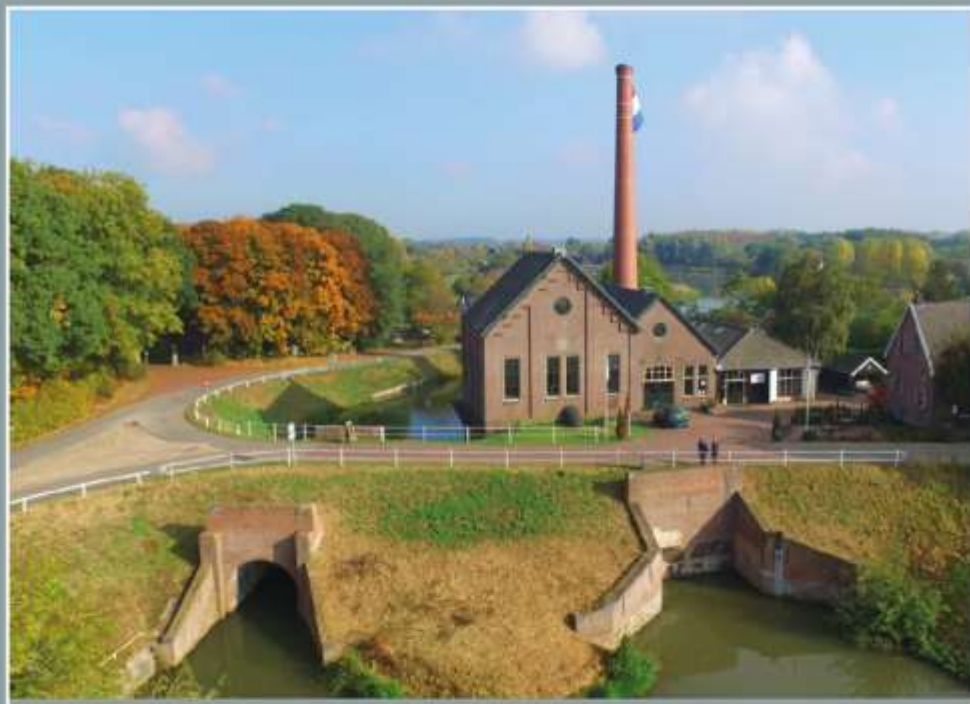
Verdieping

Gebouwtype gemaal waar-
bij het machinehuis en het
ketelhuis als aparte bouwde-
len herkenbaar zijn [Uit: Het water
de baas, p184].

Gebouwtype stoomgemaal Terwolde

Het stoomgemaal Nabij het Blokhuis valt onder de categorie gemaalttype 'centrifugaalpomp in machinehuis'. Bij dit type zijn het machinehuis en het ketelhuis als aparte bouwdelen herkenbaar. Hier is echter het opvoerwerktuig, in alle gevallen een centrifugaalpomp, ondergebracht in hetzelfde bouwdeel als de machine. In feite is dit type een moderne opvolger van het type waarbij het machinegebouw en ketelhuis gescheiden. Vooral middelgrote en grote, relatief jonge stoomgemalen zijn volgens deze opzet gebouwd, zoals het stoomgemaal De Tuut in Appeltern uit 1918 en het Ir. D.F. Woudagemaal te Lemmer uit 1920.

NB Het laatst in Nederland gebouwde stoomgemaal is het gemaal Pouwel Bakhuis in Wapenveld uit 1920.

Gemaal De Tuut (1918), ontworpen door firma Van Hasselt & De Koning [bron: mijn gelderland.nl].

Gebouwtype elektrisch gemaal

De architectuur van de gemalen in de industrialisatieperiode is in de meeste gevallen sober en functioneel.

Gemaal Houtrakpolder heeft qua gebouwopzet en architectuur, veel gelijkenissen met elektrisch gemaal Mr. A.C. Baron van der Feltz.

Gemaal Houtrakpolder [beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed].

Samengevat

Het totale gemalencomplex heeft cultuurhistorische waarde vanwege de functionele relatie met de waterhuishouding van Polderdistrict Veluwe vanaf eind 19e eeuw en begin 20e eeuw.

Het voormalig stoomgemaal is, in de omgeving van de Veluwe, een van de weinige nog resterende twintigste-eeuwse gemalen uit de eindperiode van de bemaling met stoomkracht.

Het voormalige stoomgemaal toont qua architectuur gelijkenis met het vm. stoomgemaal Wapenveld, dat in dezelfde traditionele stijl is gebouwd, maar doordat veel oorspronkelijke elementen verloren zijn gegaan tijdens het omvormen tot dienstwoning heeft dit gemaal een lagere architectuurhistorische waarde.

De waarde zit vooral in de hoofdvorm van het vm. stoomgemaalgebouw (machinekamer en ketelhuis) of het gebouwtype, en de situering van de twee gebouwen t.o.v. elkaar (historisch stedenbouwkundige waarde).

“Erfgoed is iets wat ons uit het verleden wordt toebedeeld met de opdracht er iets mee te doen en het door te geven aan de mensen die na ons komen.”

Volgens de bekende historicus Willem Frijhoff.

Update werkzaamheden elektrisch gemaal

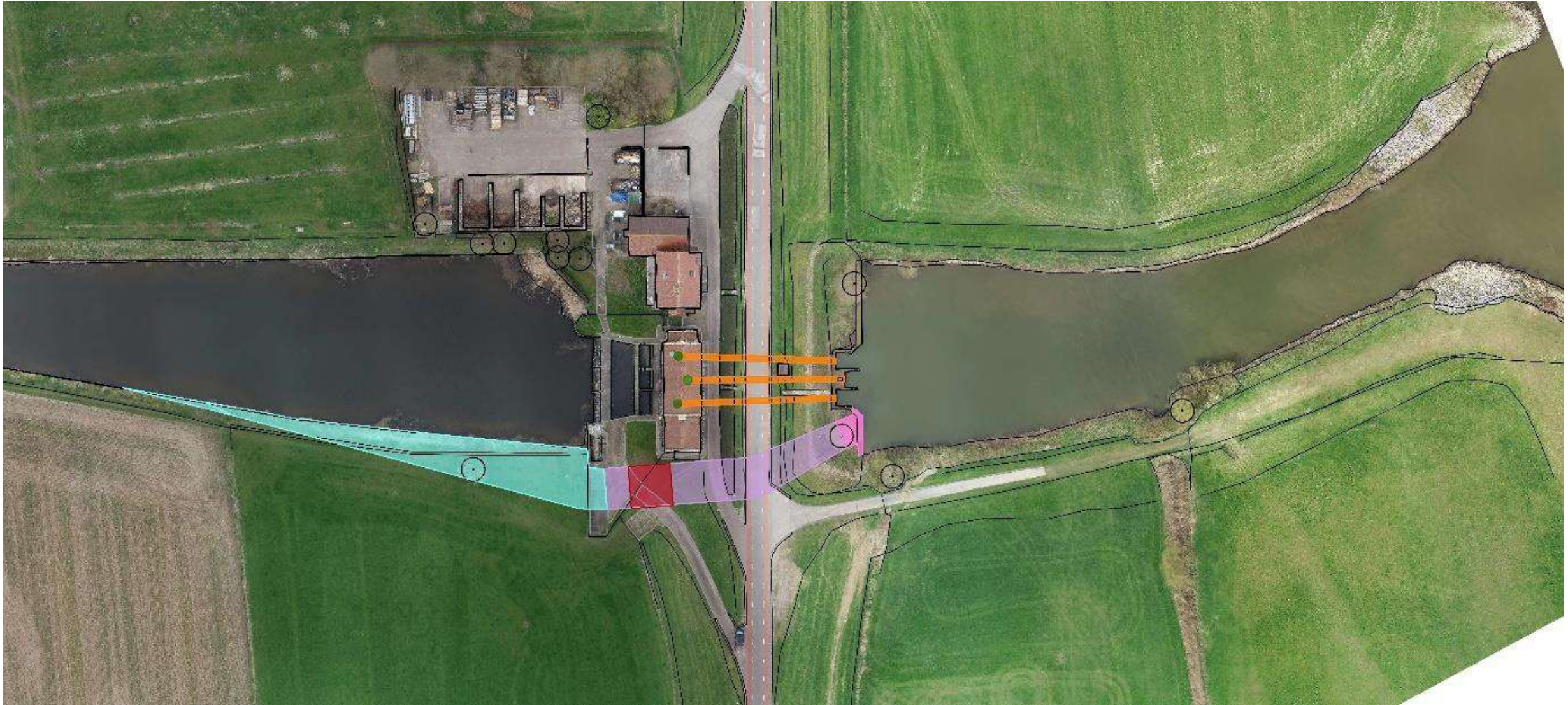
*Vraaggesprek met Elbert de Graaf
Waterschap Vallei & Veluwe*

Drie varianten voor uitbreiding van de uitmaalcapaciteit

Variant 'Zuid'

Onderzoek herinvulling gemaal: doel, aanpak en resultaten tot nu toe

*Anneke van Mispelaar
Bureau BUITEN*

Aanleiding en doel

- Oude stoomgemaal word gerestaureerd in het kader van de Erfgoeddeal
- Wens: na restauratie stoomgemaal nieuwe functie geven
- Vraag: welke (combinaties van) functies zijn passend en haalbaar?
- Onderzoek leidt tot 2-3 meest wenselijke en kansrijke varianten
- Basis voor besluit over gewenste invulling richting 2025

Omgeving

Gemaal

Routestructuren

- Fietsknooppuntennetwerk
- Klompenpaden

Overnachten

- 3 B&B Landgoed Matanze
- 4 Recreatiecentrum De Scherpenhof
- 5 Gastenverblijf Huize de Kaa
- 6 Hoeve De Ruiterkolk
- 7 Groepsverblijf Donkelsgoed
- 8 Recreatieboerderij De Weerd
- 9 B&B De Steltenberg

Monumenten

- 1 Kerk van Terwolde
- 2 Molen de Ooievaar
- Rijksmonumentale boerderijen

Landschap / agrarisch

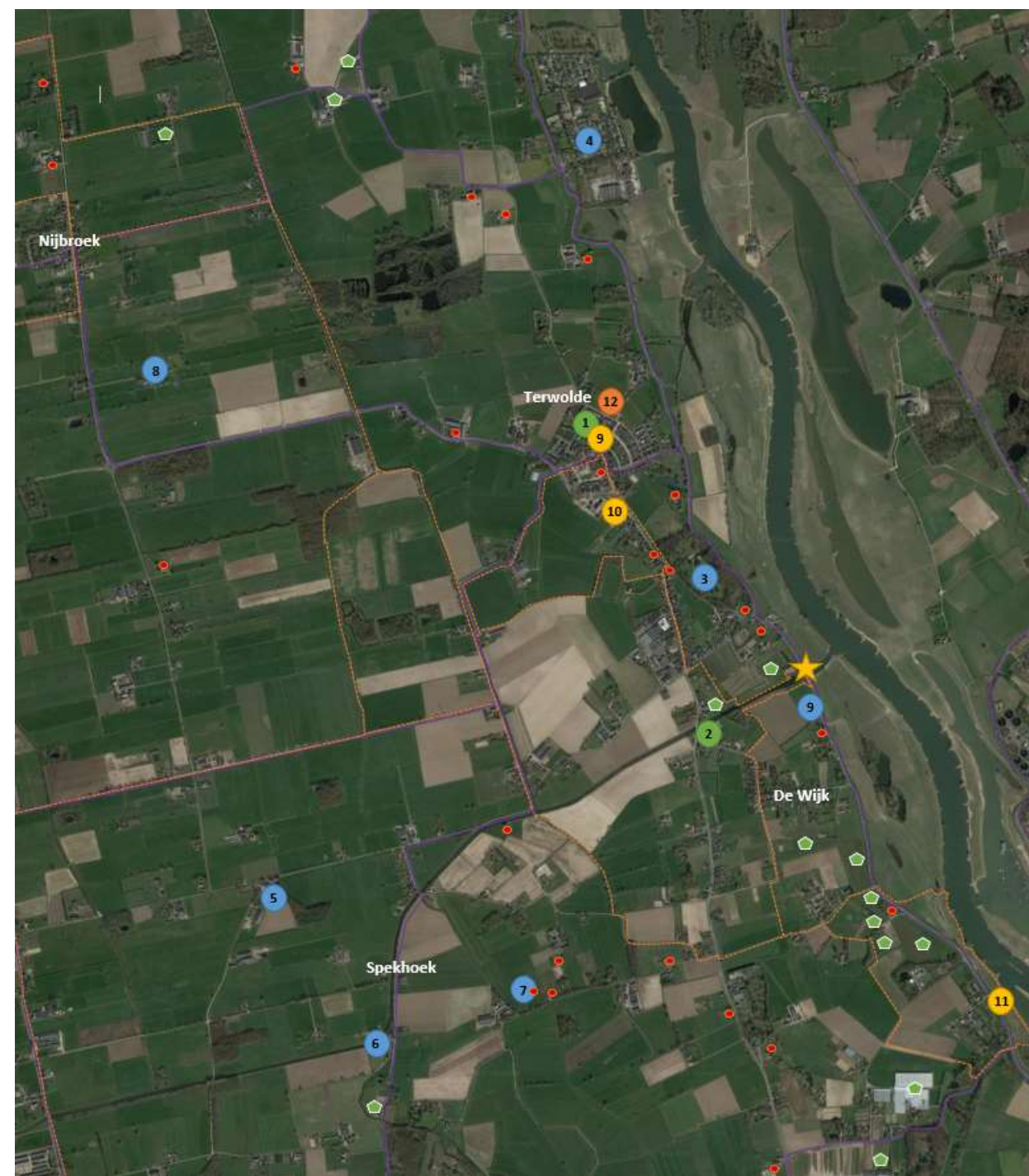
- Boomgaard / kwekerij (greep uit de vele)

Horeca

- 9 Restaria de Zoete Inval
- 10 Brasserie Kriebelz
- 11 't Nieuwe Diekhuus

Overig

- 12 Sportvereniging Terwolde
- Verderop: Houtzagerij en Klompenmakerij Wilpsche Dijk

Ambities, initiatieven en ontwikkelingen in omgeving

- Masterplan IJsselvallei
 - IJsselvallei als uitloper van stedelijk gebied en Veluwe
 - Inzet op cultuurtoerisme / inzichtzoeker
 - Juiste verhalen, voorzieningen belangrijk
 - Erfgoeddeal
 - Watererfgoed beleefbaar maken
 - Historische elementen in landschap zichtbaar maken
 - Ontwikkeling waterspeelplaats/watererfgoedroute
 - Burgerinitiatieven zoals Coöperatie Nijbroek
 - Doorontwikkeling Molen De Ooievaar
 - Lokale producenten / ondernemers op zoek naar aantrekkelijke locatie, met interesse in gemaal
- ... en meer!

Drie ruimtes voor nieuwe invulling

- Hoofdgebouw
 - Voormalige machinekamer
 - Nu ingericht als dienstwoning
 - Na restauratie: één grote hal
 - Afmeting ca 11 m x 8,75 m x 5,8/10,4 m (trekspant/nok)
 - Gebruiksoppervlakte ca 96 m²
 - Mogelijkheid voor aanbrengen zwevende verdieping / doosconstructie voor behoud uitzicht IJssel en groter gebruiksopp.
 - Voordeur aan dijkzijde

Drie ruimtes voor nieuwe invulling

- Schuur
 - Voormalig ketelhuis
 - Afmeting ca 12 m x 7,4 m x 3,6/7,8 m (trekspant/nok).
 - Gebruiksoppervlakte ca 89 m².
 - Huidig gebruik: opslag
 - Interne verbinding met hoofdgebouw

Drie ruimtes voor nieuwe invulling

- Erf
 - Circa 3.000 m²
 - Huidig gebruik: opslag
 - Landschappelijk aantrekkelijker inrichten, betrekken bij gemeaal

Randvoorwaarden

Eisen voor toekomstige functies:

- Geen beperking voor functioneren huidig gemaal
- Passend bij het karakter van het gebouw
- Houden rekening met de monumentale en cultuurhistorische waarden
- Bijdrage aan grotere verblijfskwaliteit van het erf
- In de exploitatie (minimaal) kostenneutraal
- Financieel haalbaar qua investering
- Draagvlak vanuit de omgeving
- Niet te veel (auto)verkeer aantrekken
- Parkeren op eigen terrein

Randvoorwaarden

Wensen voor toekomstige functies:

- Zoveel mogelijk (semi-)openbaar en publiek toegankelijk
- Dragen bij aan:
 - Realisatie van ambities uit het gebied
 - Beleefbaar maken van watererfgoed en diverse tijdlagen
 - Vertellen van één of meerdere verhalen uit de directe omgeving
 - Creëren van een ontmoetingsplek voor omwonenden, in aanvulling op functie molen

Bouwstenen

- Verhalen
- Functies
- Verbindingen
- Exploitatie/beheer

Bouwstenen – Verhalen

Veelheid aan verhalen, focus is belangrijk

Mogelijke verhalen die hier verteld kunnen worden:

- Hoe werkt het huidige gemaal en hoe werkte het stoomgemaal
- Ontstaan van polder Nijbroek, ontginning en waterbeheer
- Klimaatverandering in relatie tot waterbeheer
- Verhaal van ruimte voor de rivier
- Het belang van het waterschap
- Bewoningsgeschiedenis van het gebied
- Hoe de landbouw in het gebied functioneert, streekproducten
- VOC-tijd / 80-jarige oorlog en verdediging van Deventer (“blokhuizen”)
- De IJssellinie en de Koude Oorlog
- Wat er allemaal te doen is in de omgeving, toeristisch-recreatief

Bouwstenen – Functies

- Ideale herinvulling bestaat uit combinatie van meerdere functies
- In het geval van horeca: ondersteunende rol (geen solo-horecafunctie)
- Toeristisch-recreatieve potentie benutten, maar géén grote trekker

Interactief museum

Informatiecentrum voor de omgeving

Bezoekers- en/of educatiecentrum

Escape room

Kleinschalige daghoreca

(Streekproducten)winkel

Ambachten / lokale productie

Galerie

B&B of kleinschalig hotel

Buitenspeel- of natuurspeelplek

Evenementen: foodtrucks of pop-up camping, evenementen op het water

Dagbesteding cliënten zorginstelling

Kantoor

Bouwstenen – Verbindingen

Het gemaal staat niet op zichzelf; verbindingen zijn essentieel om meerwaarde voor gebied te maximaliseren

Typen verbindingen:

- Historische verbinding of relatie, zoals met de IJssel, het toevoerkanaal, gemaal Pouwel Bakhuis, polder Nijbroek
- Recreatief netwerk, zoals Molen de Ooievaar, IJssel als recreatierivier, klompenpaden, fietsknooppunten, overnachtingslocaties
- Functionele verbinding, zoals samenwerking met horeca in de omgeving, watermuseum Arnhem, andere historische gemalen, boomgaarden, etc.

Bouwstenen – Exploitatie/beheer

Varianten voor exploitatie:

- Geheel door vrijwilligers
- Geheel commercieel
- Geheel door de overheid
- Combinatie

Meest logisch vooralsnog:

- Exploitatie o.b.v. een (sociale) onderneming, eventueel in combinatie met vrijwilligers

Vragen?

Pauze

Rond de tafel: wat is mogelijk en wenselijk voor
gemaal Terwolde?

Wrap up en afsluiting

